

ЧЕТВРТО ПОГЛАВЈЕ: Воените полиња и набљудувачите

Почетокот на Балканските војни предизвикува различни реакции и помешани чувства кај населението на Полуостровот. И двете завојувани страни имаат силни навивачи и еднакво толку силни противници. Паралелно со официјално прокламираната неутралност на Антантата и Централните сили во вооружениот судир постои и гласна поддршка за „браќата по вера и оружје“.

Со Балканските војни започнуваат и нова рунда политички и дипломатски дискусии за иднината на регионот. Повторно ќе почнат да се прават планови за создавање нови држави во европските области на Османлиската Империја. Додека политичките кругови се обидуваат да ја искористат новонастанатата ситуација за свои цели, обичните луѓе ќе ги снајдат несреќите на војната и нејасната перспектива за мир во кој победниците ќе ги наметнат своите услови без почитување на потребите на другите. Чувството на солидарност меѓу луѓето со различна припадност и особено меѓу словенските народи е доживеано како сериозна закана во владејачките кругови на соседните земји, кои не се вклучени во борбите, и тоа ќе остане така уште многу години по завршувањето на Војните.

Изворите дадени во ова поглавје се обидуваат да ги реконструираат ставовите на балканските народи под различни политички режими спрема Балканските војни. Тие варираат од целосна вклученост која подразбира дури и формирање доброволни одреди, до релативна незаинтересираност и духовит однос. Паралелно со овие природни реакции ќе се појават и противречните долгорочни политички планови.

IVa. Балканските покраини на Османлиската Империја

Во балканските покраини на Османлиската Империја, Балканските војни се пречекани со различни очекувања. Некои луѓе ѝ се приклучуваат на османлиската војска за да го уништат непријателот на Империјата и да го зачуваат нејзиниот интегритет, додека други се борат за својата сопствена нација-држава.

АЛБАНИЈА. Со оглед дека Албанија добила ограничена автономија пред избивањето на Балканските војни, односот спрема завојуваните страни не бил јасно издиференциран. Главна цел е да се обезбеди и, ако е можно, да се прошири автономијата на сите подрачја кои се сметаат за албанска територија. Тоа било можно да се постигне ако се застане на страната на победниците и ако се обезбеди поддршката на Големите сили. Османлискиот пораз во Првата балканска војна ќе ги натера Албанците да се откажат од својата традиционална автономистичка стратегија и директно да бараат целосна независност. Но спротивставените интереси на Големите сили ќе ѝ донесат на Албанија повеќегодишен несигурен опстанок сред дипломатски интриги и вооружени напади.

IV-1. Одлуки за ставот што треба да го имаат Албанците во случај на Балканска војна - Скопје, 14 октомври 1912

Огранокот на комитетот „Спас“ во Скопје и „Црното друштво“ одржаа итен состанок на тема:

Турција ќе започне војна. Како ќе ја спасиме Албанија?

Беа донесени следниве одлуки:

1. да се испрати проглас до Големите сили;
2. да се формира делегатска група која ќе го раскине договорот на скадарските Горјани со Црна Гора;
3. оваа делегација ќе биде овластена да ги обедини албанските региони за да ја спаси земјата од распад.

Во прогласот потпишан на 16 октомври 1912 година од „Црното друштво“ се вели: „Црното друштво“, претставник на албанскиот народ, има чест да ве извести дека албанскиот народ се бори не за воспоставување турска доминација на Балканот, туку за запоседнување на целата албанска територија. Затоа, без оглед на тоа како ќе заврши војната, Албанците никогаш нема да дозволат друга форма на администрација во четирите вилаети освен една единствена управа.“

Akte të Rilindjes Kombëtare Shqiptare, стр. 255-256.

К „Црното друштво за спас“ (1911-1912) е албанско револуционерно и националистичко друштво кое дејствувало во неколку градови, како: Валона, Гирокастра, Корча, Битола, Скопје и др. Главна цел им било обединувањето на вилаетите Скадар, Косово, Битола и Јанина во една автономна политичка единица, со албанска управа и посебен парламент. Друштвото имало радикални ставови и сметало дека целите можат да се остварат само со вооружено востание. Тоа одиграло важна улога во организирањето и координирањето на востанијата во 1911-1912 година во Албанија против османлиската власт. Исто така, одржувало тесни врски со албанските патриотски друштва во странство.

IV-2. Херберт Адамс Гибонс, млад студент по историја, кој патувал по Балканот работејќи за Црвениот крст за време на Балканските војни, пишува за албанската одбрана на Скадар

Скадар беше опседнат, но Црногорците кои одвај успеале да соберат триесет илјади луѓе, останаа ангажирани цела зима. Големата тврдина Тарабош, една висока планина што стражари над градот Скадар и долниот крај на езерото, беше премногу јака за нивните единици и за артилеријата. Величествениот и долготрен отпор во Скадар не го беа организирале и држеле Турци, туку Албанците кои се борат за нивниот национален живот.

Gibbons, стр. 274-275.

Зошто Албанците во почетокот на војната ја поддржувале Османлиската Империја? Дали тие се бореле за Султанот во Цариград или за нивната национална кауза? Кои биле плусовите и минусите на таквата политика?

► сл. 48 Пред заминување од Скадар: црногорска мајка и нејзиниот син пред гробот на неговиот татко, мај 1913

L'illustration, јануари-декември 1913, стр. 449.

Внимателно погледнете ја сликата. Дали мислите дека е фатена природна ситуација или било специјално позирано за пред фотографски апарат?

IV-3. Телеграма од претседателот на албанската привремена влада, испратена до министрите за надворешни работи на Црна Гора, Србија, Бугарија и Грција, 29 ноември 1912

Сакам да ги информирам Вашите екселенции за еден исклучителен настан во националниот живот на Албанците.

Претставниците од сите албански подрачја, од различни вери, собрани вчера во Националното собрание во градот Валона, објавија независност на Албанија и избраа привремена влада. Албанците се среќни што му се приклучуваат на семејството слободни нации на Источна Европа, немајќи никаква друга цел освен мирен соживот со сите соседи. Се надеваме дека оваа промена во националниот живот и привремената влада ќе бидат признаени од владите на Вашите кралски височества, дека сите непријателски дејства на вашите војски на нашата национална територија ќе запрат и дека сите албански територии што се сега окупирани од сојузничките војски ќе бидат повторно слободни.

Qeveria e Përkohëshme e Vlorës..., стр.42-43.

► сл. 49 Албанските бунтовници од Мирдита подготвени да одат во војна против турската војска, 1912 (пред Балканската војна)

Gjurmte te Historise Kombetare ne Fototeken e Shkodres, стр. 127.

IV-4. Официјална порака од австроунгарскиот конзул до Министерството за надворешни работи на Австроунгарската монархија, Валона, 30 ноември 1912

За време на денешниот разговор во нашиот конзулат со Исмаил Кемал-бег⁵⁰, при што беа присутни и нашите италијански колеги, тој нè уверуваше дека е задоволен со десегашните административни операции. Неговиот авторитет во неокупираните делови на земјата е познат. Освен тоа, турската војска и генерали на тие територии остануваат целосно неутрални. (...)

Единиците на западната турска армија во огромен број се лоцирани во Лушње под команда на Мехмед-паша, во Келкира под Сеид-паша, во Берат под Хавид-паша, во Лесковик

⁵⁰ Исмаил Кемал-бег, (1844-1919) бил роден во Валона во богато феудално семејство. Основното образование го завршил во родниот град и потоа продолжил да се школува во гимназијата Зосимеа во Јанина. Во 1859 година со семејството заминал во Цариград каде што ја започнал својата кариера во османлиската војска и продолжил да придонесува за конечното стекнување на албанската независност. Активно учествувал во младотурското движење, но се спротивставил на нивната политика кога ја воспоставиле нивната авторитарна власт. И покрај младотурските залагања против неговата кандидатура, во декември 1908 година Исмаил Кемал бил избран за член на османлискиот парламент од Бератскиот санџак. По избивањето на Првата балканска војна, заедно со група други албански патриоти, организирал неколку средби со Албанците во дијаспората за да го продискутираат албанското прашање. Своите ставови за иднината на Албанија ги објавил во неколку написи и интервјуа во странските весници. Се вратил во Албанија на 19 ноември и по состанокот на претставниците на сите подрачја населени со Албанци, на 28 ноември 1912 година ја објавил независноста на Албанија од турска власт и станал првиот албански премиер. Во 1914 година неговата влада дала оставка и европските сили именувале еден европски принц за крал на Албанија. Исмаил Кемал умрел во 1919 година во Италија и е закопан во родната Валона.

под Али Риза-паша. Овие единици се целосно деморализирани, уморни и неопремени.

Ismail Qemal and Documents, стр. 246.

Каква била состојбата на албанската територија на крајот на Војната?

Зошто привремената влада барала добри односи со балканските сојузници?

Има ли противречност меѓу барањата на Албанците, Србите, Бугарите и Грците?

IV-5. Опасностите од поделбата на Албанија за европскиот мир - француско видување

Европските импликации на албанското прашање

На кој начин би можело разграничувањето на Албанија сега да биде закана за европскиот мир? Основите за таквото стравување се едноставни.

Австро-Унгарија, која не зеде учество во војната, нема реално право да интервенира во распределбата на европска Турција меѓу сојузниците, кои се повикуваат на правото

стекнато со освојувањата и огромните човечки и финансиски жртви што мораа да ги направат. Затоа, албанскиот проект презентирани од страна на Виенската влада има цел само да ги лиши Црногорците, Србите и Грците од главните резултати на нивните победи.

Големите сили веќе ѝ отстапија многу на Австро-Унгарија со тоа што ја одобрија автономијата на Албанија, иако е јасно дека ваква Албанија мора да се ограничи по големина, за да се помират аспирациите на Австрија со правата на победничките балкански сојузници.

Но ако Австрија во нејзините амбиции, помалку или повеќе, ја помагаат Германија и Италија, балканските сојузници природно ја имаат поддршката на силите на Тројната антанта, чија доктрина беше прогласена на 9 ноември 1912 година од британскиот премиер г-н Асквит. За време на градоначалничкиот банкет тој изјави: „Победникот не би требало да биде лишен од толку скапата победа.“ Околу албанското прашање, значи, во костец се фатени двете најважни политички групации во Европа.

André Chéradame, L'illustration, 3650, 8 февруари 1913, стр. 115.

МАКЕДОНИЈА. Ситуацијата во Македонија⁵¹ е многу посложена отколку во Албанија. Додека делови од населението бараат можност да се приспојат кон соседните нации-држави, идејата за автономија, како што е дадена во членот 23 на Берлинскиот договор во 1878 година, повторно е истакната од некои политички кругови во емиграцијата.

IV-6. Меморандум од група македонски интелектуалци кои живеат во Санкт Петербург, од 7 јуни 1913 година, адресиран „До владите и општественото мнение на сојузните балкански држави“

(...) Од името на природното право, од името на историјата, од името на практичната целесообразност ние ве молиме, браќа, да го примите на знаење следново:

1. Македонија е населена со еднородно словенско племе, кое има своја историја, свој начин на живеење, своја некогашна држав-

ност, свои идеали, па поради тоа и свое право на самоопределување.

2. Македонија треба да биде, во своите етнографски, географски и културно-историски граници, самостојна држава, со Влада која е одговорна пред народното собрание.

3. Македонската држава треба да биде одделна рамноправна единица на Балканскиот сојуз при општи царински граници.

4. Во црковен однос е неопходно во Македонија да се воспостави древната Охридска автокефална црква, која ќе се наоѓа во канонско единство со другите православни цркви:

⁵¹ Најразлично дефинирана: види ја Табелата 13.

грчката, руската, бугарската, српската, романската и сириско-арапската.

5. За подобро разработување на внатрешното устројство на македонската држава треба во најскоро време под покровителство на државите да се свика народно претставничко тело (национално уставотворно собрание) во градот Солун, избрано по пат на општо гласање.

Браќа сојузници - ослободители! Ние се надеваме дека нашите зборови ќе стигнат до вашите срца и разум и дека вие, по примерот на великодушна Русија, во интерес на вашата иднина, ќе помогнете веднаш да се создаде независна македонска држава и со тоа ќе ги зачувате меѓусебниот мир и слога. Колку побргу, толку подобро за сите нас. Таквото решение произлегува од оживотворувањето на големата словенско-елинска сојузничка идеја на Балканот, и ова од вас го бараат интересите на културата и правдата на целиот свет.

Потпишано од Димитар Д. Чуповски (најверојатно и автор), Георги А. Георгиев, Г. К. Константиновиќ, Наце Д. Димов, И. Г. Георгов.

Одбрани текстови за историјата на македонскиот народ, стр. 566-568.

? Кои се главните политички идеи во овој документ?

Што мислите, зошто тие ја спомнуваат „великодушна Русија“?

Споредете го со текстовите II-4, II-5 и II-6: обидете се да разберете што значи „Балканска унија“ во секој од четирите случаи.

IV-7. Еден француски новинар ја преиспитува идејата за автономна Македонија, август 1912

Ќе ја примениме ли оваа прогресија и врз автономноста на Македонија? Идејата за Македонците напредуваше последниве години и има тенденција да ја замени уште поопасната идеја за распадот на Македонија и нејзината поделба меѓу различните балкански држави. Но грчевите кои непрекидно ја вознемируваат оваа покраина

се чини потекнуваат од бугарско движење, а не од македонско. Ако е тоа точно, ќе биде тешко да се организира македонска автономија без притоа значително да се фаворизира бугарската партија и без да се жртвуваат партиите на другите националности. Тоа бездруго ќе предизвика отпор дури и во срцето на Македонија. А на крајот, не треба да забораваме и дека Грците и Куцовласите (Романците) од Македонија, поради страв од хегемонија на словенските елементи, ја фаворизираат состојбата на статус кво. (...)

Во овој миг каква и да е Балканска војна би претставувала голема опасност за Европа. Европа треба да направи напори, со тие средства што ги има, по секоја цена да ја отстрани оваа опасност. Нема ништо друго полегитимно од тоа.

Albéric Cahuet, "La situation en Turquie et la proposition Berchtold", L'illustration, 3626, 24 август 1912, стр. 123.

► сл. 50 Грчки и српски дипломати и воени претставници на планината Кајмакчалан го дискутираат утврдувањето на границите за поделбата на Македонија.

? Прашања и задачи за делот IVa

Кои биле заедничките елементи во очекувањата на политичките кругови во Албанија и Македонија на крајот на Балканските војни? Имаат ли тие нешто заедничко со очекувањата на другите балкански нации и во кој поглед? Посочете ги разликите во овие очекувања и обидете се да го утврдите „најдоброто решение“.

IV.6. Балканските територии на Австро-Унгарија

Балканските покраини на Австро-Унгарија морале да ја следат официјалната неутралност прокламирана во Виена, но населението во нив, од низа други причини, било многу поангажирано отколку што биле владините министри во престолнината на Монархијата.

СЛОВЕНИЈА. Словенците покажале голем интерес за балканските војни, со очигледни симпатии спрема јужнословенските нации. Војната била претставена како војна на потчинетите нации против турската превласт, како културна и верска војна (на христијанството против исламот) и како војна за обединување на јужнословенските нации. Иако политиката на словенечките политички партии не била насочена кон наоѓање решенија за словенечкото национално прашање надвор од границите на Австро-Унгарија, тие го споделувале уверувањето дека ослободувањето на јужнословенските нации ќе ја зајакне позицијата на словенските нации во рамките на австроунгарската монархија.

IV-8. Книгата *Војна на Балканот 1912/13*, објавена во 1914 година, донесува пролабочена анализа на нациите вклучени во војната, на причините и последиците од војната

Пред војната - Причини за војна

...Србија сака на море

Очигледно е дека Србија не може да се развива соодветно со такви граници. Единствено ако Србија успее да ја добие Стара Србија, каде што по долината на Дрина до пристаништата Св. Иван, Љеш и Драч има најбрз излез на јадранскиот брег, ќе ги добие неопходните услови за нормален живот и економски развој. (...)

...Бугарија ќе ги ослободи Македонците

Штом нивните посреќни балкански браќа отидоа да се борат за ослободување од ужасното ропство, Македонците повторно се кренаа. Ги заборавајќи партиските спорови и братски се прегрнаа во борба за родната земја. Некои од нив ѝ се приклучија на бугарската војска како доброволци, други отидоа во планините. И едните и другите се бореа за слободата што толку долго ја посакуваа и за која веќе беше пролеано многу крв. Се кренаа за да се одмаздат за безбројните неправди и злодела,

да ги одмаздат своите татковци и мајки, свите жени и деца. Значи тие не се повлекоа во планините за да се кријат од Турците, туку беа заслепени од силниот блесок кој означил нов, слободен живот за родната земја. Сега за нив настапи тој голем ден. (...)

...Грција го бара Крит

Причината поради која Грците им се приклучија на балканските држави во војната против Турција беше островот Крит. (...)

Но Грција имаше и многу други причини за нападот. Како и Словените, и Грците страдаа под турската власт. Особено во Епир, Турците и Албанците постојано се колеа едни со други. Немаше мир ниту на островите. Непосредно пред војната беснееше безмилосен бунт на островот Самос.

Vojska na Balkanu, стр. 27, 42.

Кои се, според Словенците, главните причини за избивањето на Балканските војни?

Дали се тие запознаени со проблемите на Балканот?

Штом тие ги признаваат интересите на балканските нации-држави, зошто тогаш не ги признаваат интересите на Османлиската Империја?

IV-9. Словенечко видување на ситуацијата во Македонија

Спорот за Македонија

Словенците се несомнено пријатели на словенските нации на Балканот. Тие ги сакаат сите нив. Затоа им е жал што Србите и Бугарите се скараа. Словенците не заземаат страна и се однесуваат неутрално. Но тоа не значи дека тие се незаинтересирани посматрачи на спорот. Ние мошне добро знаеме дека тука не се работи само за судбината на поединечните етнички групи, туку и са судбината на Балканот, на сите јужни Словени и на Словените воопшто. На ниеден Словен не би му паднало на ум да потпалува оган во тој спор. Дури и Русите, како најстари браќа, избегнуваат директно да се замешаат во конфликтот како судии. (...)

„Руски збор“ (Рускоје Слово) експлицитно ги предупредува Србите - а имплицитно и Бугарите - во случај (на војна) да не сметаат ни на руската подршка, ни на симпатиите на Антантата... „Никако не смее да се дозволи нова Балканска војна. Големите сили имаат

неопходни средства да им стават крај на глупавите спорови и непромисленостите и на обете страни. Таква мерка е автономијата на Македонија - јасно е дека таа мерка би се презела само во краен случај, кога сите други мерки ќе се покажат неефикасни“.

Ставот на рускиот весник не е ништо ново за светот. Во помалите кругови на Балканот веќе со месеци е познато дека постои - помалку или повеќе значајна - партија која би сакала да создаде автономна Македонија. Тоа е партијата на сепаратистите. Тие дејствуваат тајно и се знае зошто. Но ако добијат поддршка од некоја силна страна, како руската, тоа може веднаш да им даде храброст, да им донесе нови следбеници и, неочекувано, иднината ќе им се насмее.

Slovenec, 122. 31 март 1913.

Автор на овој напис е Антон Безеншек, словенечки стенограф и преведувач кој живеел во Софија. *Словенец* бил католички дневен весник.

ХРВАТСКА, поблиску до сојузот на балкански нации, имала непосреден и конкретен поглед на Балканските војни. Паралелно со аналитичките материјали, некои Хрвати ги споделувале личните впечатоци на завојуваните страни во загребските весници. Во исто време, и двете позиции биле изложени на критика во карикатурите.

IV-10. Обзор (Хоризонт), загребски дневен весник, 10 октомври 1912

ВОЈНА НА БАЛКАНОТ

Балканските земји сигурно не влегоа во војната за да добијат ветувања за реформи во Турција, туку влегоа со надеж дека ќе добијат целосна автономија за христијанските покраини или барем дека територијално малку ќе се прошират. (...) Крајниот успех на балканските држави, секако, зависи од нивната воена подготвеност и од разбирањето и реализирањето на нивните заеднички интереси. Ако таквиот сојуз се базира врз цврсти основи, успехот е загарантиран. Тие ќе можат да им се против-

стават на сите надворешни напади како целина, како една нова власт.

Обзор (Хоризонт), објавуван од 1860 до 1941 година, бил еден од најшироко читаните дневни весници во Загреб. Во времето кога избиваат Балканските војни, уредник бил Славко Водварка.

Каков е, според горниот текст, односот на хрватското јавно мислење спрема Балканскиот сојуз и спрема Османлиската Империја?

► сл. 51 Хрватска карикатура, 1912

🔑 Превод:
 - „Мамо, мамо, војната е објавена!“
 - „Ќе ти покажам јас тебе што е вистинска војна!“

? Зошто некои Хрвати се толку одушевени со објавата на Балканската војна? Дали во горните извори се отсликува официјалната неутралност на Австро-Унгарија? Какви сличности и разлики гледате во односот на Хрватите и на Словенците?

Koprive, сатиричен магазин, 1912.

БОСНА И ХЕРЦЕГОВИНА како нова покраина во Австро-Унгарија од 1908 година и како дел од Османлиската Империја со векови била во мошне специфична положба кога започнале Балканските војни. Покраинската влада морала да застапува неутралност, но населението не било толку резервирано.

IV-11. Покраинската хабсбуршка власт донесе специјални мерки во Босна и Херцеговина

Откако започнаа Балканските војни, шефот на државната влада (на Босна и Херцеговина) Оскар Поќорек стори многу нешта во Босна и Херцеговина во правец на подготовки за војна против Србија и Црна Гора. Тој лично ја посакува таа војна, исто како и заедничкиот австроунгарски министер за војна. Тие само чекаа добар изговор. На Поќорек му беа проширени воените функции и тој стана инспектор и главен командант на војската. Мобилизацијата на регрутите е веќе започната.

Поќорек го беше поготвил воведувањето на

таканаречените специјални мерки во Босна и Херцеговина уште пред Првата балканска војна, со цел да си го обезбеди грбот во случај на евентуална војна против Србија. Скадарската криза му беше добар повод да го воведо специјалниот статус во Босна и Херцеговина преку договор со заедничкиот министер за финансии Билински и заедничкиот министер за надворешни работи Бертолд. Императорот даде одобрување за таа акција на 1 мај и веќе на 3 мај 1913 година низ цела Босна и Херцеговина беа истакнати плакати со информација за специјалните мерки. Со специјалните мерки на некои граѓани им беа ограничени или укинати слободите: некои членови на босанскиот устав беа суспендирани и беа ограничени слободата

на движење и слободата на печатот. Тоа мошне негативно се одрази врз целото население на Босна и Херцеговина.

Madzar, Balkanski ratovi i iznimne mjere u Bosni i Hercegovini..., стр. 64-65.

Каков вид мерки вовела хабсбуршката власт во Босна и Херцеговина?

Дали тие биле поттикнати само со избивањето на Балканските војни или имале и други цели?

Зошто населението имало негативен став спрема државната политика?

IV-12. Ограничување на доброволното движење во Босна и Херцеговина

По испраќањето на 300 војници како доброволци во турската војска во октомври 1912 година, јавното одење во доброволци стана противзаконито. Тогаш, заедно со доброволците, до железничката станица маршира, под зеленото знаме, и група од илјада муслимански демонстранти. Заедничкото Министерство протестираше против таков вид отворена поддршка за едната завојувана страна. Веднаш беше пратена наредба до подрачните институции и веќе на 14 октомври беше забрането секако собирање на доброволци. Оттогаш доброволците ја минуваа границата само илегално.

Ekmečić, Uticaj balkanskih ratova, стр. 416.

Општи прашања за делот IVб

Зошто некои од народите во балканските покраини на Австро-Унгарија се обидуваат да учествуваат во Балканските војни, додека пак другите останале само заинтересирани?

До која мера меѓу нив постои чувство на заедничка припадност или заедничка лојалност спрема земјата во која живеат?

Можеме ли да го споредиме тоа со чувствата на народите што живееле во балканските покраини на Османлиската Империја или во балканските нации-држави?

Прашања и задачи за Четвртото поглавје:

Кои биле клучните фактори за формирањето на балканското јавно мислење во почетокот на Балканските војни?

Може ли Османлиската Империја или Австро-Унгарија да сметаат на лојалноста на сите свои граѓани?

IV-13. Српските доброволци во Босна и Херцеговина

Не беше лесно да се стане член на доброволните единици, особено на специјалните единици. Посебно строги беа критериумите за прием во единиците што ги водеа војводата Воислав Танкосиќ и Вук Поповиќ, но многу Срби сакаа токму во нивните единици. Во нив беа примани само високи мажи. Така, пред командното место на единиците на Танкосиќ можеа да се видат и тажни и среќни сцени. Среќни, се разбира, беа оние што беа примени во единиците, а тажни, па дури и расплакани беа оние кои од разни причини беа одбиени, главно, поради годините или поради физичката состојба. Во групата доброволци што ги одби војводата Танкосиќ имаше едно ниско црномурно момче. Тоа беше Гаврило Принцип.

Mičević, Srpski dobrovoljci u ratovima 1912-1918, стр. 15-16.

Зошто младите луѓе одат како доброволци во војна во која не учествува нивната држава?

Споредете го тоа со доброволното движење во Првата светска војна.

Знаете ли за некои случаи кога младите луѓе доброволно одат во војна од други мотиви, освен националноста (на пример, од Западна Европа во балканските земји)?